

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-3.6>

М. Л. Смолярова, кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»

М. В. Деєв, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Національного університету «Запорізька політехніка»

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У науковій статті досліджено правові аспекти імплементації норм митного права Європейського Союзу в національне законодавство України в контексті європейської інтеграції та виконання положень Угоди про асоціацію. Особливу увагу приділено аналізу положень Митного кодексу Союзу (Union Customs Code – UCC) як базового джерела вторинного митного права Європейського Союзу, а також пов'язаних із ним регламентів та практики Суду ЄС. Висвітлено зміст ключових правових механізмів, таких як електронне декларування, статус авторизованого економічного оператора (АЕО), ризикоорієнтований митний контроль, спрощення процедур і цифровізація митного адміністрування.

Розкрито основні напрямки адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу, зокрема зміни до Митного кодексу України, впровадження «єдиного вікна», розвиток постмитного аудиту. Визначено правові та інституційні виклики, що супроводжують цей процес, зокрема фрагментарність гармонізації, обмеженість цифрової інфраструктури митних органів, нестача кваліфікованих кадрів, відсутність належного судового механізму для тлумачення норм з урахуванням практики Суду ЄС, обмеження, пов'язані з неучастю України в митному союзі ЄС.

Автори наголошують на важливості поетапного, змістовного наближення до *acquis communautaire*, що передбачає не лише нормативне узгодження, а й глибоку трансформацію підходів до митного регулювання. Зроблено висновок, що ефективна імплементація європейського досвіду можлива лише за умов системного оновлення правової бази, інституційної модернізації та розвитку правозастосовної практики, що враховує логіку функціонування митної системи Європейського Союзу.

Окреслено потенціал України у формуванні сучасного, прозорого та сервісно-орієнтованого митного простору, спроможного забезпечити належний баланс між фіскальними інтересами держави, безпековими викликами та необхідністю сприяння зовнішній торгівлі. Акцент зроблено на тому, що формування сучасної митної політики України, сумісної з правовим полем Європейського Союзу, має спиратися на довгострокову стратегію правової, технічної та організаційної інтеграції, що включає не лише імплементацію окремих регламентів, а й глибоку трансформацію митного сектору в цілому.

Ключові слова: Європейський Союз, митне право, Митний кодекс Союзу, правова гармонізація, митна політика України, імплементація, Угода про асоціацію, митне регулювання.

M. L. Smoliarova, M. V. Dyeyev. Implementation of the legal foundations of EU customs policy into Ukrainian legislation: current state and prospects

The scientific article examines the legal aspects of implementing the norms of European Union customs law into the national legislation of Ukraine in the context of European integration and the fulfillment of the provisions of the Association Agreement. Particular attention is given to analyzing the provisions of the Union Customs Code (UCC) as the fundamental source of the EU's secondary customs law, along with related regulations and the case law of the Court of Justice of the European Union. The article highlights key legal mechanisms such as electronic customs declarations, the status of Authorized Economic Operator (AEO), risk-based customs control, procedural simplification, and the digitalization of customs administration.

The study outlines the main directions of adapting Ukrainian legislation to EU standards, including amendments to the Customs Code of Ukraine, the implementation of the "single window" system, and the development of post-clearance audit. It identifies the legal and institutional challenges accompanying this process, such as the fragmented nature of harmonization, limited digital infrastructure of customs authorities, shortage of qualified personnel, absence of an effective judicial mechanism for interpreting norms in line with CJEU practice, and restrictions stemming from Ukraine's non-membership in the EU Customs Union.

The authors emphasize the importance of a gradual and substantive approximation to the *acquis communautaire*, which entails not only regulatory alignment but also a profound transformation of approaches to customs regulation. It is concluded that effective implementation of European experience is possible only under conditions

© М. Л. Смолярова, М. В. Деєв, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

of systemic renewal of the legal framework, institutional modernization, and the development of law enforcement practices that take into account the logic of the functioning of the European Union's customs system.

Finally, the article outlines Ukraine's potential in forming a modern, transparent, and service-oriented customs environment capable of balancing the state's fiscal interests, security challenges, and the need to facilitate international trade. Emphasis is placed on the idea that shaping Ukraine's modern customs policy, compatible with the EU legal framework, must rely on a long-term strategy of legal, technical, and institutional integration. This strategy should go beyond the formal adoption of regulations and aim at the comprehensive transformation of the customs sector as a whole.

Key words: *European Union, customs law, Union Customs Code, legal harmonization, Ukraine's customs policy, implementation, Association Agreement, customs regulation.*

Постановка проблеми. Митна сфера виступає однією з ключових у процесі економічної інтеграції, оскільки саме вона забезпечує прозорість переміщення товарів, відповідність торговельним правилам ЄС, а також є індикатором дотримання правового режиму асоціації. Імплементация норм і практик митного права ЄС, зокрема положень Митного кодексу Союзу, становить складну правову трансформацію, яка вимагає системного перегляду національного законодавства, інституційної перебудови та забезпечення належного правозастосування. У цьому контексті доцільним є аналіз правових засад європейської митної політики та оцінка прогресу України у їх впровадженні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання імплементации європейського досвіду в митну політику України, зокрема адаптації правових норм ЄС до національного законодавства, є об'єктом уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значний внесок у дослідження митного права ЄС зробили такі європейські правники, як Мартін Люкс (М. Lux), Бастіан ван ден Брук (B. van den Broek), Афродіта Трифоніду (A. Tryfonidou), які аналізували особливості застосування Митного кодексу Союзу (Union Customs Code – UCC), його взаємодію з внутрішніми системами держав-членів та роль Суду ЄС у забезпеченні єдності правозастосування.

В українському науковому дискурсі проблема трансформації митної політики під впливом європейської інтеграції висвітлюється у працях Н. Атаманчук, І. Бережнюк, М. Буроменського, І. Дахна, О. Шевченко, які досліджують як загальні засади гармонізації національного законодавства з правом ЄС, так і конкретні аспекти митного регулювання (електронне декларування, АЕО, митна вартість тощо). Окремі аспекти правової імплементации розглядаються також у публікаціях, підготовлених у межах проєктів міжнародної технічної допомоги (Twinning, EU4PFM), які містять практичні рекомендації щодо узгодження нормативної бази України з *acquis communautaire* у сфері митної справи. Незважаючи на наявність певного наукового доробку, системне правове дослідження комплексної імплементации положень митного права ЄС у законодавство України залишається фрагментарним. Зокрема, потребують глибшого аналізу питання узгодження концептуальних понять, відповідності процедур митного контролю європейським моделям, а також оцінка ефективності реалізованих змін на практиці.

Метою наукової статті є дослідження правового механізму імплементации норм митного права Європейського Союзу в законодавство України, а також виявлення основних викликів і перспектив цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Звернемо увагу на основні європейські нормативно-правові документи у сфері митного регулювання. Правове регулювання митної сфери в Європейському Союзі здійснюється на основі єдиної правової системи, яка включає акти первинного та вторинного права. Основні засади функціонування митного союзу визначені в Договорі про функціонування Європейського Союзу (статті 28–33 TFEU), згідно з якими встановлюється вільне переміщення товарів усередині ЄС, забороняються митні збори між державами-членами та застосовується єдиний зовнішній тариф.

Ключовим джерелом вторинного митного права ЄС є Митний кодекс Союзу (Union Customs Code, UCC) – Регламент (ЄС) № 952/2013 Європейського парламенту та Ради від 9 жовтня 2013 року, який набув чинності з 1 травня 2016 року [1]. Цей кодекс прийшов на зміну Митному кодексу ЄС 1992 року та встановлює сучасну правову базу для митного регулювання, орієнтовану на цифровізацію процедур, прозорість, ризикоорієнтованість та партнерство з бізнесом. Митний кодекс Союзу закріплює: єдині правила визначення митної вартості, походження товарів і тарифної класифікації; порядок подання електронних декларацій; процедури спрощеного митного оформлення; статус авторизованого економічного оператора (Authorized Economic Operator, AEO); принципи управління ризиками в митному контролі; єдиний підхід до забезпечення митного законодавства на всій території ЄС.

З метою деталізації та імплементации положень Митного кодексу Союзу були прийняті:

- Делегований регламент Комісії (ЄС) № 2015/2446 – щодо процедур оформлення, спрощень та технічних умов [2];
- Імплементацийний регламент Комісії (ЄС) № 2015/2447 – щодо практичної реалізації норм Митного кодексу Союзу [3];
- Рішення Комісії (ЄС) 2016/578 – про встановлення Робочої програми щодо розробки та впровадження електронних систем, передбачених Митним кодексом Союзу [4].

Митний кодекс Союзу упроваджує принцип «митного партнерства», за якого митні органи взаємодіють з бізнесом на основі прозорості та довіри, зокрема через інститут АЕО. На думку Є. Легези, необхідність міжнародно-правового співробітництва в митній сфері продиктована складністю сучасних митних тарифів, існуванням численних обтяжливих митних формальностей. Специфіка митних відносин, їх «прикордонний» характер призводять до неминучості міжнародно-правової регламентації відносин, що виникають при транскордонному переміщенні товарів і транспортних засобів. Тому і система митного права має дві складові частини – національне і міжнародне митне право. Останнє складається переважно з численних міжнародно-правових договорів та угод, однією із сторін в яких є Україна. Значний нормативний масив сучасного митного права складають спеціальні митні конвенції, угоди з митної співпраці, укладені на двосторонньому рівні. Часто це стосується реалізації конституційних прав громадян – так звана технічна сторона здійснення гуманітарних контактів, зустрічей на основі родинних зв'язків, молодіжних зустрічей, спортивних заходів, поїздок з особистих і професійних причин, туристичних поїздок [5]. У цьому контексті імплементація принципів митного партнерства та міжнародно-правових стандартів, передбачених актами ЄС, вимагає не лише нормативного узгодження, а й комплексного переосмислення ролі митної служби як інституції, що водночас забезпечує економічну безпеку та сприяє свободі пересування. Саме тому адаптація українського митного законодавства до права ЄС повинна враховувати як міжнародні зобов'язання України, так і потребу у забезпеченні прав людини в умовах транскордонної мобільності.

Крім того, Митний кодекс Союзу значно підвищує рівень правової визначеності для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, уніфікує терміни та встановлює гнучкі правила переміщення товарів з урахуванням цифрових технологій. Так, у лютому 2024 року було схвалено Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Держмитслужби, головною метою якого є формування дорожньої карти цифрової трансформації та розвитку Держмитслужби для забезпечення якісно нових зручних, надійних та прискорених процесів митної справи в Україні, яка базується на передових міжнародних практиках та рекомендаціях. Це може бути виконано шляхом побудови сучасних, гнучких, надійних, сервісно-орієнтованих інформаційно-комунікаційних систем, заміни та модернізації застарілих функціонуючих систем, зокрема Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів, її складової – автоматизованої системи митного оформлення, з урахуванням передових міжнародних практик, що базуються на чинному законодавстві ЄС, положеннях МК України, орієнтованих на спрощення та гармонізацію митних процедур, створення ефективного та прозорого торговельного середовища, покращення позиції України у світових рейтингах, пов'язаних із легкістю ведення бізнесу [6].

Важливою особливістю є те, що митні органи держав-членів застосовують Митний кодекс Союзу як безпосередньо діюче законодавство ЄС, що забезпечує однакове правозастосування в усіх країнах Євросоюзу. У цьому контексті суттєву роль відіграє практика Суду ЄС, який тлумачить положення митного права та забезпечує його єдність. Аналіз Митного кодексу Союзу дозволяє зробити висновок, що його структура, принципи та механізми можуть бути орієнтиром для формування сучасної, ефективної та прозорої митної політики України, яка відповідає вимогам європейського правопорядку.

Імплементація норм митного права Європейського Союзу в національне законодавство України є складовою ширшого процесу правової гармонізації, закріпленого в положеннях Угоди про асоціацію [7]. Відповідно до статей 84–92 Угоди, Україна зобов'язалася поступово адаптувати своє митне законодавство до *acquis communautaire*, зокрема до положень Митного кодексу Союзу (UCC), а також до супровідних регламентів Європейської Комісії. На думку І. Бережнюка, ратифікація Угоди про асоціацію України з ЄС стала своєрідним каталізатором впровадження міжнародних стандартів у діяльність митних органів. Новації стосуються не лише митного законодавства у сфері уніфікації порядку та процедур здійснення митного контролю та оформлення, а й впровадження антикорупційних механізмів у діяльність української митниці. Враховуючи, що митні адміністрації всього світу відіграють ключову роль у сприянні торгівлі, збиранні податків, захисті суспільства та національної безпеки, науковці переконані, що саме брак чесності в митних адміністраціях може створювати перешкоди для торгівлі та інвестиційних можливостей, руйнувати довіру суспільства до уряду та піддавати небезпеці добробут усього населення [9, с. 237].

Суттєвим кроком у напрямі імплементації стало внесення змін до Митного кодексу України, які інтегрують низку норм, характерних для митної політики ЄС [8]. Зокрема:

- запроваджено інститут авторизованого економічного оператора (АЕО), який покликаний забезпечити довірчі відносини між митницею та бізнесом;
- удосконалено механізми електронного декларування;
- адаптовано систему митного аудиту та ризикоорієнтованого контролю;
- започатковано правове підґрунтя для єдиного вікна в митному оформленні.

Попри позитивну динаміку, реалізація положень Митного кодексу Союзу в українських умовах стикається з низкою викликів. Насамперед це: фрагментарна гармонізація підзаконних нормативно-правових актів; відсутність повноцінної електронної митної системи, інтегрованої за стандартами ЄС; обмеженість кадрового та інституційного потенціалу митних органів; відсутність належного судового забезпечення у частині тлумачення митних норм з урахуванням практики Суду ЄС. Крім того, слід відзначити обмежену

спроможність України застосовувати окремі положення Митного кодексу Союзу через відсутність членства в митному союзі ЄС. Разом з тим, навіть часткова імплементація окремих правових інститутів (як-от електронна подача декларацій, постмитний аудит, попереднє інформування) дозволила Україні значно скоротити час митного оформлення, зменшити корупційні ризики та наблизити процедури до європейських стандартів. Варто зазначити, що імплементація має не лише формальний вимір, але й потребує усвідомленої трансформації правозастосовної практики, включаючи навчання персоналу, автоматизацію процесів і розвиток аналітичних інструментів для оцінки ризиків.

Оцінка стану імплементації також вимагає врахування рекомендацій міжнародних партнерів, зокрема ЄС, ОЕСР (через програму SIGMA), а також висновків проєктів технічної допомоги, таких як Twinning. У своїх звітах вони вказують на необхідність подальшої системної реформи митного законодавства України, зокрема у напрямі повної відповідності Митному кодексу Союзу, спрощення процедур, а також приведення національної термінології у відповідність до європейської.

Поділяємо думку І. Квеліашвілі про те, що єдиний шлях приведення митного законодавства України до правової системи ЄС – це поетапність і послідовність. Невиконання цього призведе до «перекосів» і «викривлення» національного законодавства, що в подальшому матиме серйозні негативні наслідки для економіки України. Створення єдиного правового механізму, що здатний забезпечити ефективні процеси в митній сфері на національному рівні, є найважливішим завданням сьогодення. Україна має розробити власні підходи до проблеми гармонізації законодавства з правом ЄС [10, с. 105]. При цьому надзвичайно важливо враховувати не лише формальну відповідність норм, а й правову природу європейських інститутів, їхню логіку, мету та функціонування в єдиному правовому полі ЄС. Лише такий системний і водночас адаптивний підхід дозволить уникнути нормативного формалізму та забезпечити ефективну інтеграцію українського митного законодавства у загальноєвропейську правову модель.

На думку Н. Атаманчук, шляхами наближення законодавства України до законодавства ЄС у митній сфері є удосконалення нормативної бази щодо адміністрування митних платежів і гармонізація її з європейськими правовими стандартами з урахуванням викликів сучасного етапу розвитку міжнародної торгівлі. Справді, можна констатувати, що митне законодавство України у багатьох аспектах вже наближене до норм права Європейського Союзу, зокрема щодо процедур митного контролю, електронного декларування, інституту авторизованих економічних операторів [11, с. 271]. Однак процес гармонізації залишається незавершеним і потребує подальших зусиль у частині системного оновлення підзаконних актів, підвищення правозастосовної якості нормативних норм та забезпечення їх єдності з європейським митним простором. Повноцінна інтеграція можлива лише за умов поетапної, узгодженої з правом ЄС трансформації митної політики України. Таким чином, адаптація митного законодавства України до норм ЄС є багаторівневим процесом, що охоплює як нормативно-правову, так і інституційну площину.

Висновки. Отже, митна сфера є ключовим елементом європейської інтеграції України, забезпечуючи прозорість торгівлі, дотримання режиму асоціації та відповідність нормам ЄС. Запровадження окремих положень Митного кодексу Союзу (UCC), таких як інститут авторизованого економічного оператора, електронне декларування чи ризикоорієнтований контроль, стало безумовним кроком уперед. Водночас повноцінна імплементація європейських підходів вимагає не лише змін до законодавства, а й переосмислення самої ролі митних органів – від фіскального контролера до партнера бізнесу в умовах відкритої економіки. Очевидно, що українська модель митного регулювання потребує системного доопрацювання. Виклики залишаються суттєвими: фрагментарність нормативної бази, нестача цифрових рішень, інституційна слабкість та нерозвиненість механізмів правозастосування, зокрема з урахуванням практики Суду ЄС. Імплементація європейських норм не може бути механічним копіюванням – лише глибоке розуміння функціональної природи правових інститутів ЄС, їх адаптація до національних умов та поетапне впровадження можуть гарантувати результат. Йдеться не просто про зміну митного законодавства, а про створення ефективного, прозорого та орієнтованого на довіру митного середовища, що відповідатиме як європейським стандартам, так і стратегічним інтересам України.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс Союзу (Union Customs Code): Регламент (ЄС) № 952/2013 Європейського парламенту та Ради від 9 жовтня 2013 року. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2013. L 269. Ст. 1.
2. Делегований регламент Комісії (ЄС) № 2015/2446 від 28 липня 2015 року щодо доповнення Регламенту (ЄС) № 952/2013. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2015. L 343. Ст. 1.
3. Імплементаційний регламент Комісії (ЄС) № 2015/2447 від 24 листопада 2015 року щодо деталізації положень UCC. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2015. L 343. Ст. 558.
4. Про встановлення Робочої програми щодо розробки та впровадження електронних систем, передбачених Митним кодексом Союзу : Виконавче рішення Комісії (ЄС) 2016/578 від 11 квітня 2016 року. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2016/578/oj/eng (дата звернення: 02.07.2025 р.).
5. Лєгеза Є.О. Деякі правові аспекти митного міжнародного співробітництва між Україною та Європейським Союзом. *«Наукова весна» 2022* : матеріали XII Всеукраїнської науково-технічної конференції

студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 23–24 травня 2022 року. С. 253–255. URL: <http://scihub.nmu.org.ua/handle/123456789/160720> (дата звернення: 04.07.2025 р.).

6. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС. URL: <https://surli.cc/xkyuqz> (дата звернення: 06.07.2025 р.).

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

8. Бережнюк І. Г. Розвиток системи митного регулювання України в умовах розширення міжнародного співробітництва : дис. ... д-ра економ. наук. Київ, 2010. 449 с.

9. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45; № 46–47; № 48. Ст. 552.

10. Квеліашвілі І. Гармонізація національної митної політики з міжнародними нормами і стандартами в митній сфері. *Держане управління та місцеве самоврядування*. 2016. № 1. С. 74–80.

11. Атаманчук Н. І. Гармонізація законодавства України щодо адміністрування митних платежів з правом Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 87. Ч. 2. С. 267–273.

Дата надходження статті: 23.07.2025

Дата прийняття статті: 04.09.2025

Опубліковано: 01.10.2025